

Dariusz Eligiusz Staszczak¹
Katedra Ekonomii i Zarządzania
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Wpływ zmian kursów walutowych na handel międzynarodowy produktami rolnymi w warunkach globalnej recesji

Influence of changes in exchange rates on the international agricultural trade in the terms of global recession

Synopsis. Artykuł analizuje wpływ zmian kursów walutowych na międzynarodowy handel produktami pochodzenia rolniczego w warunkach globalnej recesji. Analizowane są zmiany w saldzie bilansu rolnego handlu zagranicznego poszczególnych krajów. Zwraca się także uwagę na specyfikę wymiany produktami pochodzenia rolniczego.

Słowa kluczowe: handel międzynarodowy, globalna recesja, kursy walutowe, towary pochodzenia rolniczego.

Abstract. This paper analyzes influence of exchange rates on the international agricultural trade in the global recession terms. Changes in balance of agricultural foreign trade of many countries are analyzed. Also a special situation of commerce in agricultural products is focused on.

Key words: international trade, global recession, exchange rates, agricultural products.

Wprowadzenie

Prezentowana analiza obejmuje zmiany kursów walutowych i ich wpływ na saldo bilansu handlu zagranicznego produktami pochodzenia rolniczego różnych krajów w warunkach globalnej recesji gospodarczej. Recesja prowadzi do spadku popytu, wynikającego z niższych dochodów znacznych grup ludności. Dlatego wzrasta odsetek nabywców poszukujących towarów relatywnie tanich, co prowadzi do wzrostu znaczenia globalnej konkurencji cenowej. Obniżanie kursu danej waluty poprawia konkurencyjność cenową towarów pochodzących z tego kraju, przy jednoczesnym zachowaniu konkurencyjności jakościowej. Może to mieć istotny wpływ na poprawę salda bilansu handlu zagranicznego. W pracy tej skoncentrowano się na kursach głównych walut świata, czyli dolara amerykańskiego, euro (a przed jego wprowadzeniem marki niemieckiej), franka szwajcarskiego i jena japońskiego, a ostatnio także juana chińskiego. Uwzględniono także zmiany kursu złotego polskiego względem euro. W mniejszym zakresie analizowano także zmiany kursów innych walut.

¹ Dr, e-mail: dariusz.staszczak@up.lublin.pl.

Zmiany kursu dolara amerykańskiego w fazach recesji

Globalna recesja z końca lat 1990-ych rozpoczęła się w Azji, gdzie była najsilniej odczuwalna, a następnie przeniosła się, ale w mniejszym stopniu, na resztę świata. Dlatego nazwać ją można recesją azjatycką. W USA recesja ta odczuwalna była w postaci spadku realnego PKB w trzecim kwartale 2000 r. o -0,5% oraz w trzech pierwszych kwartałach 2001 r. odpowiednio o -0,2%, -0,6% i -1,3%. Jednak za całe lata 2000 i 2001 wykazany jest wzrost w realnym amerykańskim PKB odpowiednio o 3,7% i 0,8% [Staszczak 2007b; Economic ... 2006]. Recesja ta przypadła na okres wprowadzania euro i początkowego braku zaufania do tej waluty. Dlatego lata 1999-2001 charakteryzowały się silnym i znacznym umocnieniem się dolara względem euro i franka szwajcarskiego, a jednoczesnym osłabieniem się dolara względem jena japońskiego w latach 1999-2000 i ponownym umocnieniem dolara względem jena w latach 2001-2002. Potwierdza to tezę o znacznej regulacji kursu japońskiej waluty w celu dopasowania go do potrzeb gospodarki Japonii. Jednak w latach 2002-2008 to euro okazało się walutą bardziej stabilną i dolar zasadniczo osłabiał się w tym okresie, nie tylko względem euro lecz także względem franka szwajcarskiego, jena japońskiego i innych walut, np. juana chińskiego i wona z Korei Południowej (tab. 1).

Kolejna globalna recesja gospodarcza rozpoczęła się w USA w 2008 roku, dlatego można ją nazwać recesją amerykańską. Charakteryzowała się spadkiem realnego amerykańskiego PKB o -0,7% w pierwszym kwartale, wzrostem o 1,5% w drugim kwartale, kolejnym spadkiem o -2,7% w trzecim kwartale oraz gwałtownym spadkiem o -5,4% w czwartym kwartale 2008. Spadki w realnym amerykańskim PKB kontynuowane były w pierwszej połowie 2009 roku o -6,4% w pierwszym kwartale i o -0,7% w drugim kwartale. Wzrost realnego amerykańskiego PKB pojawił się dopiero w trzecim kwartale 2009 roku [Economic ... 2010], ale mimo optymistycznych prognoz zakończenie recesji nie jest pewne. Niestabilna sytuacja gospodarcza w USA oraz kryzys finansowy Grecji, Hiszpanii i Portugalii mogą sprzyjać kontynuacji, a nawet nasileniu się globalnej recesji. Recesja ta przypadła na okres bardzo słabego dolara i braku fundamentalnych podstaw dla jego umocnienia, z powodu ogromnych deficytów w amerykańskim bilansie handlu zagranicznego i obrotów bieżących [Economic ... 2010] oraz ogromnego zadłużenia USA w Chinach i Japonii [Camposagrado 2009]. W tej sytuacji dalsze znaczne osłabienie dolara wydawało się konieczne, ale jednocześnie mogłoby to doprowadzić do ostatecznego upadku znaczenia tej waluty w międzynarodowym systemie walutowo-finansowym. Taka sytuacja nie byłaby korzystna ani dla USA, które straciłby jedyną w swoim rodzaju możliwość zadłużania się w swojej własnej walucie, ani dla głównych wierzycieli USA, czyli Chin i Japonii, które gwałtownie straciłyby część swoich oszczędności i wiarygodności nominowanych w dolarach [Chu 2009; Hargrave-Silk 2009]. Prawdopodobnie dlatego w 2009 roku nastąpił wzrost kursu dolara amerykańskiego względem euro, franka szwajcarskiego, funta brytyjskiego, korony szwedzkiej, dolara australijskiego, dolara kanadyjskiego, peso meksykańskiego i wona koreańskiego. Dolar amerykański osłabł tylko względem walut głównych wierzycieli USA, czyli juana chińskiego i jena japońskiego (tab. 1). Po przejściowym spadku kursu dolara wiosną 2010 roku, ponowny wzrost jego kursu nastąpił w maju 2010 roku. Zaczęła się zatem potwierdzać prognoza o wzroście kursu dolara w połowie 2010 roku [Dollar ... 2009]. Jednak w dłuższej perspektywie spadek kursu dolara wydaje się nieunikniony.

Tabela 1. Kursy głównych walut świata względem dolara amerykańskiego w latach 1973-2009 oraz złotego polskiego względem euro w latach 1999-2009

Table 1. Exchange rates of major currencies of the world versus the U.S. dollar in 1973-2009 and Polish zloty (PLN) versus euro in 1999-2009

Okres	Kraje EMU ² (euro)**	Niemcy (marka)	Polska (nowy złoty)***	Wielka Brytania (funt)**	Szwecja (korona)	Szwajcaria (frank)	Australia (dolar)*	Kanada (dolar)	Chiny ChRL (juan)	Japonia (jen)
Marzec 1973	-	2,8132	-	2,4724	4,4294	3,2171	1,2716	0,9967	2,2401	261,90
1990	-	1,6166	-	1,7841	5,9231	1,3901	0,7807	1,1668	4,7921	145,00
1991	-	1,6610	-	1,7674	6,0521	1,4356	0,7787	1,1460	5,3337	134,59
1992	-	1,5618	-	1,7663	5,8258	1,4064	0,7352	1,2085	5,5206	126,78
1993	-	1,6545	-	1,5016	7,7956	1,4781	0,6799	1,2902	5,7795	111,08
1994	-	1,6216	-	1,5319	7,7161	1,3667	0,7316	1,3664	8,6397	102,18
1995	-	1,4321	-	1,5785	7,1406	1,1812	0,7407	1,3725	8,3700	93,96
1996	-	1,5049	-	1,5607	6,7082	1,2361	0,7828	1,3638	8,3389	108,78
1997	-	1,7348	-	1,6376	7,6446	1,4514	0,7437	1,3849	8,3193	121,06
1998	-	1,7597	-	1,6573	7,9522	1,4506	0,6291	1,4836	8,3008	130,99
1999	1,0653	-	4,4274	1,6172	8,2740	1,5045	0,6454	1,4858	8,2783	113,73
2000	0,9232	-	4,0082	1,5156	9,1735	1,6904	0,5815	1,4855	8,2784	107,80
2001	0,8952	-	3,6721	1,4396	10,3429	1,6891	0,5169	1,5487	8,2770	121,57
2002	0,9454	-	3,8574	1,5025	7,233	1,5567	0,5437	1,5704	8,2771	125,22
2003	1,1321	-	4,3996	1,6347	8,0787	1,3450	0,6524	1,4008	8,2772	115,94
2004	1,2438	-	4,5268	1,8330	7,3480	1,2428	0,7365	1,3017	8,2768	108,15
2005	1,2449	-	4,0230	1,8204	7,4710	1,2459	0,7627	1,2115	8,1936	110,11
2006	1,2563	-	3,8959	1,8434	7,3718	1,2532	0,7535	1,1340	7,9723	116,31
2007	1,3711	-	3,7837	2,0020	6,7550	1,1999	0,8391	1,0734	7,6058	117,76
2008	1,4726	-	3,5121	1,8545	6,5846	1,0816	0,8537	1,0660	6,9477	103,39
2009	1,3935	-	4,3276	1,5661	7,6539	1,0860	0,7927	1,1412	6,8307	93,68
Kw.										
I	1,3035	-		1,4344	8,4107	1,1487	0,6644	1,2455	6,8361	93,78
II	1,3619	-		1,5502	7,9239	1,1123	0,7609	1,1682	6,8293	97,42
III	1,4304	-		1,6410	7,2907	1,0623	0,8332	1,0980	6,8306	93,54
IV	1,4762	-		1,6335	7,0114	1,0219	0,9090	1,0557	6,8271	89,88

**Uwaga: w przypadku euro, funta brytyjskiego i dolara australijskiego podane jest notowanie odwrotne, tzn. ilość dolarów amerykańskich przypadająca na 1 euro, na 1 funta i na 1 dolara australijskiego.

***Uwaga: kurs złotego polskiego PLN odniesiony jest do euro (a nie do dolara USA), czyli ilość złotych przypadająca na jedno euro.

Źródło: [Economic... 2010; Eurostat... 2010].

² EMU (European Monetary Union, Europejska Unia Walutowa). Należą do niej te kraje Unii Europejskiej, które wprowadziły euro w miejsce ich walut narodowych. W 1999 roku euro w formie niematerialnej wprowadziły następujące kraje: Niemcy, Francja, Belgia, Holandia, Luksemburg, Hiszpania, Portugalia, Włochy, Austria, Finlandia, Irlandia i w 2001 r. Grecja. Poza EMU pozostają następujące kraje starej Unii Europejskiej: Wielka Brytania, Szwecja i Dania. W 2002 roku wprowadzono do obiegu euro w formie monet i banknotów. Euro wprowadziły następnie kolejne kraje: w 2007 r. Słowenia, w 2008 r. Cypr i Malta i w 2009 r. Słowacja.

Tabela 2. Saldo bilansu handlu zagranicznego żywnością, napojami i wyrobami tytoniowymi, mld euro

Table 2. Balance of external trade in food, drinks and tobacco, billion euro

Kraj lub ugrupowanie	Rok											
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
UE-27	b.d.	b.d.	-8,49	-7,10	-8,80	-8,04	-8,75	-10,30	-11,01	-9,99	-13,63	-12,46
UE-25	b.d.	b.d.	-8,30	-661	-8,03	-7,60	-7,89	-9,34	-9,85	-8,44	-11,43	-10,12
UE-15	-2,60	-6,06	-6,52	-4,89	-6,78	-6,37	-7,43	-8,96	-9,88	-8,69	-11,33	-9,44
Polska	b.d.	b.d.	-0,44	-0,28	-0,16	0,00	0,78	1,19	1,99	2,50	2,36	2,12
Niderlandy	11,80	12,39	11,91	13,68	13,76	15,00	14,34	15,04	16,02	16,61	17,84	18,01
Francja	10,35	9,29	9,92	9,74	8,16	9,15	9,20	8,47	8,32	9,27	9,61	10,17
Dania	5,25	4,52	4,76	5,23	5,85	5,48	5,14	5,02	5,03	5,25	4,90	4,94
Belgia	1,54	1,57	1,97	2,59	2,80	2,63	2,58	2,88	3,24	3,49	3,46	3,41
Irlandia	2,99	2,94	3,25	3,58	3,01	2,88	3,03	3,15	3,04	3,51	3,23	2,48
Hiszpania	1,92	1,50	1,20	1,75	2,00	1,92	2,48	1,15	0,22	0,73	-0,19	1,05
Bułgaria	b.d.	b.d.	0,21	0,14	0,10	0,21	0,12	0,15	0,20	0,08	-0,18	-0,06
Litwa	b.d.	b.d.	-0,15	-0,08	-0,01	-0,03	0,04	0,07	0,19	0,23	0,41	0,29
Węgry	b.d.	b.d.	1,08	1,16	1,47	1,28	1,19	0,88	0,69	0,77	1,40	1,40
Austria	-1,16	-1,08	-0,81	-0,67	-0,60	-0,50	-0,18	-0,16	0,13	0,41	0,15	0,11
W. Brytania	-8,56	-10,23	-11,35	-11,78	-13,96	-14,30	-14,40	-16,52	-18,48	-20,09	-21,26	-21,12
Niemcy	-12,80	-12,36	-12,00	-10,44	-10,11	-10,02	-9,51	-8,24	-7,47	-8,03	-7,17	-5,62
Włochy	-5,59	-5,68	-5,29	-5,58	-5,07	-4,56	-5,55	-6,33	-6,26	-6,74	-6,34	-5,10
Szwecja	-1,90	-2,11	-2,30	-2,31	-2,34	-2,65	-2,71	-2,82	-2,91	-3,25	-3,60	-3,80
Portugalia	-2,07	-2,54	-2,79	-2,82	-3,14	-2,86	-2,79	-2,83	-2,77	-2,91	-3,16	-3,22
Rumunia	b.d.	b.d.	-0,39	-0,64	-0,85	-0,68	-1,02	-1,12	-1,32	-1,59	-2,12	-2,16
Grecja	-1,01	-1,14	-1,23	-1,39	-1,21	-1,74	-1,98	-2,29	-2,06	-2,30	-2,70	-2,73
Czechy	b.d.	b.d.	-0,53	-0,45	-0,52	-0,69	-0,71	-0,85	-0,73	-1,00	-1,17	-0,94
Cypr	b.d.	b.d.	-0,21	-0,28	-0,30	-0,30	-0,29	-0,34	-0,39	-0,46	-0,55	-0,68
Łotwa	b.d.	b.d.	-0,22	-0,29	-0,26	-0,28	-0,29	-0,31	-0,28	-0,34	-0,35	-0,71
Estonia	b.d.	b.d.	-0,16	-0,18	-0,13	-0,16	-0,20	-0,23	-0,25	-0,23	-0,32	-0,37
Luksemburg	b.d.	b.d.	-0,60	-0,62	-0,60	-0,62	-0,69	-0,79	-0,75	-0,75	-0,81	-0,85
Malta	b.d.	b.d.	-0,22	-0,23	-0,24	-0,20	-0,21	-0,23	-0,24	-0,24	-0,29	-0,31
Słowenia	b.d.	b.d.	-0,26	-0,28	-0,29	-0,28	-0,30	-0,63	-0,52	-0,55	-0,67	-0,73
Słowacja	b.d.	b.d.	-0,32	-0,35	-0,43	-0,41	-0,32	-0,42	-0,53	-0,39	-0,68	-0,98
Finlandia	-0,72	-0,90	-1,04	-1,04	-0,99	-1,07	-1,21	-1,30	-1,48	-1,51	-1,66	-1,92
Chiny	6,61	6,80	6,95	8,56	9,23	10,55	10,70	8,34	10,85	12,65	14,04	12,46
Kanada	4,72	3,29	3,51	4,89	6,09	4,90	3,44	4,47	3,96	3,62	3,63	4,77
Norwegia	1,45	1,57	1,74	1,92	1,69	1,60	1,12	1,15	1,58	1,67	1,33	1,28
Islandia	0,98	1,02	1,06	1,06	1,13	1,21	1,04	1,12	1,12	1,12	1,10	b.d.
USA	5,89	1,85	-1,69	-2,46	-3,91	-9,02	-9,49	-10,97	-13,81	-13,93	-7,13	1,83
USA*	21,0	14,9	10,7	12,3	14,3	11,2	12,0	7,4	3,9	5,6	18,1	34,8
Japonia	-38,69	-35,12	-39,53	-47,54	-44,87	-42,31	-36,89	-37,27	-38,10	-36,59	-34,87	-38,12
Szwajcaria	-2,19	-2,40	-2,49	-2,65	-2,70	-2,76	-2,82	-2,56	-2,57	-2,40	-2,27	-2,16

Uwagi: * Dane drugie dla USA (z gwiazdką) w mld dolarów na podstawie [Economic... 2010]. Dane te oprócz danych wymienionych w tytule tej tabeli, czyli żywności, napojów i wyrobów tytoniowych zawierają także zboża, bawełnę (których USA są eksporterem netto, dlatego tak bardzo dane te różnią się od danych Eurostatu) oraz zwierzęta żywe. Dane dla Chin bez Hong Kongu. b.d. – brak danych w Eurostat z dn. 11.05.2010.

Źródło: [Eurostat... 2010].

Eksporterzy netto produktów rolnych z Unii Europejskiej

Mimo że Unia Europejska jako całość posiada ujemne saldo bilansu handlu produktami rolnymi, to niektóre jej kraje członkowskie posiadają salda dodatnie. Do takich pozytywnych przykładów należy Polska, która od 2003 roku ma saldo dodatnie, pomimo ujemnego salda bilansu całego handlu zagranicznego. Ponadto polskie dodatnie saldo handlu produktami rolnymi wzrastało w latach 2003-2006 (z 0,78 mld euro do 2,50 mld euro), zaś od 2007 roku spada osiągając 2,36 mld euro w 2007 roku i 2,12 mld euro w 2008 roku (tab. 2).

Inne kraje UE osiągające dodatnie saldo to Niemcy (posiadające największe dodatnie saldo (18,01 mld euro w 2008 roku), Francja (10,17 mld euro w 2008 roku), Dania (4,94 mld euro w 2008 roku), Belgia, Irlandia, Bułgaria (która jednak w pierwszych dwóch latach członkostwa w UE osiągnęła saldo ujemne), Hiszpania (która wyjątkowo w 2007 roku uzyskała wyjątkowo saldo ujemne, zaś w 2008 roku powróciło saldo dodatnie), Litwa od 2003 roku, Węgry i Austria od 2005 roku (tab. 2).

Importerzy netto produktów rolnych z Unii Europejskiej

Unia Europejska jako całość posiada ujemne saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi i dotyczy to zarówno „starej” UE liczącej 15 państw członkowskich (której ujemne saldo wyniosło -9,44 mld euro w 2008 roku), jak i rozszerzonej UE liczącej 25 krajów od 2004 roku (-10,12 mld euro w 2008 roku) i 27 krajów UE od 2007 roku (-12,46 mld euro w 2008 roku). Można zaobserwować także tendencję do wzrostu tego ujemnego salda do 2007 roku, kiedy osiągnęło -13,63 mld euro dla UE-27, z wyjątkiem lat 2002 i 2006, w których nastąpiło drobne zmniejszenie ujemnego salda, zaś od 2008 roku ponownie spadło ujemne saldo do -12,46 mld euro. Sytuacja taka może wskazywać na wysokie ceny produktów rolnych pochodzących z UE i w efekcie ich niską konkurencyjność cenową na światowym rynku. Należy także dodać, że ujemne saldo UE osiąga mimo stosowania wielu dopłat do produkcji rolnej i eksportu produktów rolnych (tab. 2).

Do krajów UE posiadających ujemne saldo zaliczają się Wielka Brytania (posiadająca największe w UE ujemne saldo, które w 2008 roku było niemal dwukrotnie większe od ujemnego salda całej UE i wynosiło -21,12 mld euro), Niemcy (-5,62 mld euro w 2008 roku, przy czym ich ujemne saldo zmniejsza się systematycznie od 1997 roku), Włochy (-5,10 mld euro w 2008 roku), Szwecja, Portugalia, Rumunia, Grecja, Czechy, Cypr, Łotwa, Estonia, Luksemburg, Malta, Słowenia, Słowacja, Finlandia. Zatem te kraje można nazwać importerami żywności netto. (tab. 2).

Globalni eksporterzy netto produktów rolnych

Największymi eksporterami netto produktów rolnych na świecie spoza Unii Europejskiej należą następujące kraje: Chiny (których dodatnie saldo w 2008 roku osiągnęło 12,46 mld euro), Kanada (której dodatnie saldo w 2008 roku osiągnęło 4,77 mld euro), Norwegia i Islandia (tab. 2).

Pozostaje jednak problem Stanów Zjednoczonych, które według Eurostatu od 1999 roku do 2007 roku były importerem żywności netto (osiągając w 2007 roku ujemne saldo - 7,13 mld euro), zaś dopiero w 2008 roku stały się ponownie eksporterem żywności netto (osiągając dodatnie saldo wynoszące 1,83 mld euro). Jednak, według danych rządowych USA, kraj ten jest w całym badanym okresie od 1997 roku eksporterem netto produktów rolnych (osiągającym w 2007 roku dodatnie saldo wynoszące 18,1 mld USD a w 2008 roku dodatnie saldo wynoszące 34,8 mld USD, tab.). Tak duża rozpiętość w danych wynika z odmienności produktów, które uwzględniane są przy obliczaniu tego salda w UE i USA. Eurostat uwzględnia żywność, napoje i tytoń, zaś dane rządu USA uwzględniają oprócz powyższych także produkty rolne nieprzetworzone, np. zboża i bawełnę (USA są ich eksporterem netto) oraz zwierzęta żywe (uwagi do tab. 2).

Innym ważnym eksporterem netto produktów rolnych jest Kanada, która posiada stale dodatnie saldo tymi produktami. Saldo to w 2008 roku osiągnęło 4,77 mld euro (tab. 2).

Globalni importerzy netto produktów rolnych

Wielkim światowym importerem netto produktów rolnych jest Japonia, która osiągnęła w 2008 roku ujemne saldo wynoszące -38,12 mld euro. Ujemne saldo tego kraju wprawdzie ulega wahaniom, ale jest stale bardzo duże (tab. 2).

Innym znaczącym importerem netto Szwajcaria, której ujemne saldo w 2008 roku osiągnęło -2,16 mld euro (tab. 2).

Wpływ zmian kursów walutowych w warunkach recesji na globalny handel produktami rolnymi

Zmiany kursów walutowych wpływają w pewnym stopniu na ceny produktów rolnych, mimo że globalny i unijny handel tymi produktami podlega wielu regulacjom, których wpływ na ceny tych towarów jest większy. Jednak, w warunkach spadku globalnego popytu podczas recesji gospodarczej, nawet małe zmiany cen mogą mieć wpływ na wielkość sprzedaży. Na handel wpływają także czynniki pozacenowe, np. jakość, opakowanie itp., ale czynniki te nie są związane ze zmianami kursów walutowych.

Wpływ zmian kursów walutowych na saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi eksporterów netto z UE w warunkach recesji

Recesja azjatycka miała stosunkowo mały wpływ na handel produktami rolnymi. Polska, która w okresie recesji azjatyckiej była jeszcze importerem netto produktów rolnych i nie należała do UE, zmniejszyła ujemne saldo podczas tej recesji z -0,44 mld euro w 1999 roku do -0,28 mld euro w 2000 roku i do -0,16 mld euro w 2001 roku (tab. 2). Ta korzystna sytuacja wystąpiła pomimo umacniania się kursu złotego polskiego względem euro w latach 1999-2001 (tab. 1). Oznacza to, że wzrost obrotów z UE w okresie przedakcesyjnym miał dla Polski znacznie większe znaczenie niż wpływ recesji z Azji i

zwykle niekorzystny dla eksporterów wzrost kursu rodzimej waluty względem euro. Po zakończeniu się tej globalnej recesji Polska stała się eksporterem netto produktów rolnych w 2003 roku, co wiązało się z planowanym wówczas wstąpieniem do UE.

Jednak początek recesji amerykańskiej w 2008 roku, który przypadł jeszcze na ostatni rok umacniania się złotego polskiego (tab. 1), miał negatywny wpływ na polski handel produktami rolnymi i wpłynął na spadek dodatniego salda z 2,36 mld euro w 2007 roku do 2,12 mld euro w 2008 roku (tab. 2).

Lata recesji azjatyckiej przypadają na okres osłabienia się euro względem dolara (tab. 1). Wiąże się to ze spadkiem dodatniego salda Niderlandów i Francji w 2000 roku oraz Irlandii i Hiszpanii w 2001 roku. Natomiast Belgia nie odczuła efektów recesji i jej dodatnie saldo wzrastało w latach 1999-2001. Zatem osłabienie euro było dla tego kraju korzystne. Przejściowy spadek tego dodatniego salda nastąpił dopiero w latach 2002-2003 (tab. 2).

Z kolei recesja amerykańska, która rozpoczęła się w 2008 roku, przypadła jeszcze na okres umacniania się euro względem dolara (tendencja ta odwróciła się dopiero w 2009 roku, tab. 1) i nie wpłynęła negatywnie na dodatnie, rosnące w 2008 roku, salda bilansu handlu produktami rolnymi Niderlandów, Francji i Hiszpanii. Spadek dodatniego salda wystąpił natomiast w Irlandii i Belgii (tab. 2).

Wpływ zmian kursów walutowych na saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi importerów netto z UE w warunkach recesji

Unia Europejska jako globalny importer produktów rolnych (UE-15, UE-25 i UE-27) odnotowała pewien korzystny spadek ujemnego salda bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi podczas recesji azjatyckiej w 2000 roku (tab. 2), co może wiązać się ze spadkiem kursu euro w tym okresie (tab. 1). Podobnie niewielki spadek ujemnego salda wystąpił na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku, z -11,32 mld euro w 2007 roku do -9,44 mld euro w 2008 roku dla UE-15 oraz z -13,58 mld euro w 2007 roku do -12,46 mld euro w 2008 roku dla UE-27 (tab. 2), tym razem pomimo umocnienia się euro względem dolara (tab. 1).

Poszczególni importerzy netto z UE ze strefy euro wykazują różne kierunki zależności od recesji i zmian kursu euro. Niemcy wykazują stale zmniejszające się ujemne saldo, bez względu na recesję i kurs euro. Włochy, na początku recesji azjatyckiej i spadku kursu euro względem dolara, wykazywały pewien spadek ujemnego salda w 1999 roku i w 2001 roku oraz na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku, pomimo umacniania się euro względem dolara (tab. 1 i 2). Szwecja wykazywała stale rosnące ujemne saldo bez względu na recesję (tab. 2) i kurs korony szwedzkiej (tab. 1). Podobnie Wielka Brytania wykazała rosnące ujemne saldo, bez względu na recesję azjatycką (tab. 2) i na kurs funta (tab. 1). To ujemne saldo spadło nieznacznie dopiero na początku recesji amerykańskiej, z -21,26 mld euro w 2007 roku do -21,13 mld euro w 2008 roku (tab. 2), co mogło wiązać się z osłabieniem funta względem dolara (tab. 1).

Wpływ zmian kursów walutowych na saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi globalnych eksporterów netto w warunkach recesji

Chiny jako największy globalny eksporter netto produktów pochodzenia rolniczego spoza UE posiadały rosnące dodatnie saldo bilansu handlu zagranicznego tymi produktami w okresie recesji azjatyckiej oraz przed jej rozpoczęciem i po jej zakończeniu (tab. 2). Korzystny wpływ na tę sytuację, oprócz niskich kosztów produkcji w Chinach, mógł mieć spadek kursu juana chińskiego względem dolara amerykańskiego w tym okresie (tab.1). Natomiast na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku nastąpił spadek chińskiego dodatniego salda bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi z 14,04 mld euro do 12,46 mld euro (tab. 2). W tym okresie jednak kurs dolara względem juana umacniał się (tab. 1), co mogło mieć niekorzystny wpływ na chińskie saldo, oprócz spadku popytu globalnego związanego z recesją.

USA podczas recesji azjatyckiej i umacniania się dolara stały się (według Eurostatu) importerem żywności netto, osiągając ujemne saldo w wysokości -1,69 mld euro w 1999 roku, jednak ich ujemne saldo zwiększało się także po zakończeniu recesji i podczas spadku kursu dolara. Pozycję globalnego eksportera żywności netto USA odzyskały (według Eurostatu) dopiero na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku, osiągając wówczas dodatnie saldo 1,83 mld euro (tab. 2). To korzystne saldo USA osiągnęły w pierwszym roku recesji i w ostatnim roku osłabiania kursu dolara względem większości walut świata (tab. 1). Jest zatem widoczny pewien wpływ recesji i zmian kursów walutowych na ich saldo.

Trend ten potwierdzają rządowe dane amerykańskie, według których jednak USA stale są eksporterem netto produktów pochodzenia rolniczego, zaś ich dodatnie saldo wzrosło z 18,1 mld USD w 2007 roku do 34,8 mld USD w 2008 roku (tab. 2). Jednak w okresie od stycznia do listopada 2008 roku dodatnie saldo wynosiło 33,2 mld USD i spadło w okresie od stycznia do listopada 2009 roku do 23,2 mld USD [Economic ... 2010]. To niekorzystne zjawisko może wiązać się ze wzrostem kursu dolara względem większości walut w 2009 roku, zwłaszcza w dwóch pierwszych kwartałach 2009 roku (tab. 1, dane kwartalne).

Niestety brakuje danych o zmianach kursów walut Norwegii i Islandii. W przypadku Islandii Eurostat nie podaje jeszcze danych o saldzie bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi za 2008 rok.

Z kolei Kanada, posiadająca stale dodatnie saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi, wykazuje wyraźny wzrost tego salda w okresie recesji azjatyckiej w latach 2000-2001 (z 3,51 mld euro w 1999 roku do 4,8 mld euro w 2000 roku i do 6,09 mld euro w 2001 roku) oraz na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku (z 3,63 mld euro w 2007 roku do 4,77 mld euro w 2008 roku) (tab. 2). Pewien wpływ na korzystny wzrost dodatniego salda Kanady mógł mieć spadek kursu dolara kanadyjskiego względem dolara amerykańskiego podczas recesji azjatyckiej. Jednak na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku dolar kanadyjski jeszcze nieznacznie umacniał się względem dolara amerykańskiego, a tendencja odwrotna zaczęła się dopiero w 2009 roku (tab. 1).

Wpływ zmian kursów walutowych na saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi u globalnych importerów netto w warunkach recesji

Japonia wykazuje wysokie ujemne saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi, które wzrastało podczas recesji azjatyckiej z -35,12 mld euro w 1998 roku (recesja w Azji zaczęła się wcześniej) do -47,50 mld euro w 2000 roku (recesja w Azji zakończyła się także wcześniej niż w USA i w Europie) (tab. 2). Kurs jena początkowo spadał, ale w latach 1999-2000 ponownie wzrastał (tab. 1), co mogło negatywnie wpłynąć na wielkość salda. Również na początku recesji amerykańskiej w 2008 roku wzrosło ujemne saldo Japonii z -34,87 mld euro w 2007 roku do -38,12 mld euro w 2008 roku (tab. 2). Kurs jena od 2008 roku umacniał się (tab. 1), co mogło mieć negatywny wpływ na japońskie saldo.

Z kolei ujemne saldo bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi Szwajcarii wykazało wzrost podczas recesji azjatyckiej, osiągając odpowiednio -2,49 mld euro w 1999 roku, - 2,65 mld euro w 2000 roku i -2,70 mld euro w 2001 roku. Jednak to ujemne saldo rosło jeszcze do 2003 roku, czyli po zakończeniu recesji (tab. 2). Kurs franka szwajcarskiego początkowo obniżał się względem dolara, zaś od 2001 roku umacniał się (tab. 1), co mogło wpłynąć na tę negatywną tendencję. Ujemne saldo Szwajcarii spadło nieznacznie na początku recesji amerykańskiej z -2,27 mld euro w 2007 roku do -2,16 mld euro w 2008 roku (tab. 2), poprawa ta nastąpiła pomimo umacniania się franka szwajcarskiego w tym okresie (tab. 1).

Wnioski

Analiza wykazała niewielką zależność sald bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi u eksporterów i importerów netto od globalnych recesji i od zmian kursów walutowych. Może to wynikać z faktu wyjątkowej pozycji żywności w zakupach konsumentów, czyli z konieczności nabywania produktów spożywczych nawet w warunkach złej sytuacji gospodarczej [Staszczak... 2009]. Wprawdzie w fazach recesji część ludności zastępuje żywność drogą żywnością taną (co nie było przedmiotem tej analizy), ale nie zmienia to faktu nabywania żywności. Ponadto regulacje międzynarodowego handlu produktami rolnymi mają większe znaczenie dla obrotów niż zmiany kursów walutowych. Również czynniki pozacenowe, np. jakość, mają istotny wpływ. Jednak czynniki te także nie były przedmiotem niniejszej analizy.

Niestety brakuje także danych dotyczących sald bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi poszczególnych krajów za rok 2009 (z wyjątkiem danych za okres od stycznia do listopada 2009 roku dla USA), kiedy recesja amerykańska przybrała większe rozmiary. Są tylko dane z początku tej recesji, czyli z 2008 roku. Być może dopiero głęboka recesja wykazałaby większe zależności sald bilansu handlu zagranicznego produktami rolnymi poszczególnych krajów od zmian kursów walutowych. Nie wykluczone jest, że jeśli obecna recesja, czyli tzw. recesja amerykańska, nie zakończy się szybko a pogłębi, to można będzie wykazać większe zależności w tym zakresie.

Literatura

- Camposagrado R. [2009]: Declining dollar perspective. [2009]. [Tryb dostępu:] <http://www.articlesbase.com/print/1466287>. [Data odczytu: 16.11.2009].
- Chu D. L. [2009]: Seeking Alpha. Gold, dollar, euro: 2010 "Menage a trois"? [2009]. [Tryb dostępu:] <http://seekingalpha.com/article/179866-gold-dollar-euro-2010-menage-a-trois>. [Data odczytu: 27.12.2009].
- Dollar Could Surprise in 2010. Investors should expect the currency to rallying the coming months. [2009]. Oxford Analytica za Forbes. [Tryb dostępu:] <http://forbes.com>. [Data odczytu: 28.10.2009].
- Economic Report of the President. [2006]. Transmitted to the Congress together with the Annual Report of the Council of the Economic Advisers, U.S. Government Printing Office February 15. Waszyngton, DC,.
- Economic Report of the President. [2010]. Transmitted to the Congress together with the Annual Report of the Council of the Economic Advisers, U.S. Government Printing Office February 11. Waszyngton, DC,.
- Eurostat. [2010]. Statistical Office of the European Communities, Luxembourg [Tryb dostępu:] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [Data odczytu: 11.05.2010].
- Hargrave-Silk A. [2009]: Perspective ... Even for a dollar, buying Business Week looks to be a risky proposition [Tryb dostępu:] <http://www.media.asia/print.php?id=36538>. [Data odczytu: 30.07.2009].
- Staszczak D.E. [2007a]: Globalna nierównowaga a dolary wątpliwej jakości; perspektywy dla producentów artykułów rolno-spożywczych. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* nr 4, ss.122-132.
- Staszczak D.E. [2007b]: Globalizacja. Zbiorowa hegemonia mocarstw i korporacji transnarodowych a globalny marketing. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Staszczak D.E. [2004]: USA-UE. Wzajemne stosunki na tle zmian systemu światowego. Wydanie II. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Staszczak D.E. [2009]: Wpływ zmian kursów walutowych na globalną konkurencyjność produktów rolnych. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu* t. XI, nr 3, ss. 325-330.